

İNSANİ DEĞERLER EĞİTİMİ PROGRAMI

*Prof.Dr..Adnan KULAKSIZOĞLU**

*Arş. Gör. Bülent DİLMAÇ***

GİRİŞ

Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkiler; tutum ve davranışları belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli rol oynarlar. Bireylerin önemli problemlerini ve o kişinin benimsedikleri değerler hakkında güvenilir bilgileri dikkate almadan anlamak, değerlendirmek ve yorumlamak zordur. Bireylerin, grupların ve çeşitli kültürlerin değerleri hakkında bilgi edinerek, onların tutum ve davranışlarını büyük ölçüde önceden kestirebiliriz (Başaran, 1992: 49).

İnsani değerler nelerdir? İnsani değerler, hayata bir değerlilik ve saygı katarlar. Hayatın dürüstlük, hoşgörü, iyilik, merhamet gibi güzel yanlarını çoğaltırlar. Kişinin değerleri, kişilerarası ilişkilerde doğrudan doğruya veya dolaylı ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma. açık düşünebilme, kontroller kurabilme gibi kişisel değerlerdir (Kuçuradi. 1995: 58). Bütün bunlar da uyumlu yaşama yol açar: İnsani değerler hayatın sütunlarıdır. İnsani değerler ile ahlaki değerler birbiriyle örtüşen kavramlardır.

Ahlâk; iyi ve kötü davranışlar bütünüdür ve insanların uymakla sorumlu oldukları davranışlar ve kurallardır (Kulaksızoğlu, 1997: 86). Hangi davranışların iyi olup olmadığı kişiden kişiye göre değişmektedir. Davranışların iyi olup-olmadığı kişiden kişiye göre değiştiği gibi toplumdaki topluma da değişir, iyi ve kötü kavramının ne olduğu konusundaki görüşler farklılık gösterir.

Eğitimin ve okulun amaçlarından biri de iyi ahlâklı insanlar yetiştirmektir. Ahlâk eğitiminde amaç; özgür olarak dış etkenlerden sıyrılmış, vicdanına sığınarak yargıda bulunan ve davranan insanlar yetiştirmektir (Kaya, 1997: 185).

Kohlberg ve Ahlâk Eğitimi:

Kohlberg ahlâk eğitiminin amacını; okulun, dinsel kuruluşların, ulusun veya sabit geleneklerin bir doktrinleşmesi olmasından ziyade, gelişmenin bir sonraki basamağının uyarıcısı olarak tanımlıyor (Kazancı, 1989:67). Kohlber'in kuramının ahlâk eğitimine ilişkin boyutları iki ana çerçevede toplanabilir;

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölüm Başkanı

** Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Araştırma görevlisi

1. Okul değerlerini aktarılmasını içerdiği için, ahlaki konuları içeren tartışmalarla değerlerin geçerliliklerinin irdelenmesine olanak sağlamak, çocukların ahlaki yargı dengelerinin bir st evrenin yapı özellikleri ile karşılaşmalarına olanak vererek, sarsılmasını sağlamak.
2. Okul yapısını çocukların, karar alma ve yürütme sürecine katılabilecekleri doğrultuda demokratikleştirmek, demokrasinin prensiplerini öğrenirken çocuklara paralel uygulama olanakları sağlamak.

Kohlberg, ahlak eğitiminin amacını ahlakta st evrelere ulaşmaya olanak sağlamak olarak görmektedir. Böyle bir eğitim programı, belli değerleri aktarmak yerine, akıl yürütme süreçlerini harekete geçirmekle yükümlüdür. Bu eğitim belirli bir dersin içeriği olmaktan çok tüm okulun ve eğitim sisteminin özelliği olmak zorundadır (ileli; den, 1986: 111).

İnsani Değerler Eğitimi

İnsani Değerler Programı (İDE), bir çocuktaki iyi tarafı ortaya çıkarmayı ve kişiliğini bütünüyle geliştirerek insani mükemmelliğe erişmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Aşağıda açıklanan beş değer, kendi başlarına çocuklarla kullanıldıklarında çok monoton ve soyut bir hale gelebilir. Bu yüzden, dürüstlük, paylaşma, mutluluk, sabır, cesaret, saygı, merhamet ve düşünceli davranma gibi, adına "ilgili değerler" dediğimiz diğer bir çok değerle de bu beş değeri ilişkilendirmek gereklidir:

İnsani Değerler Eğitimi programının hedefi, çocuklarda doğuştan var olan nitelikleri, "insani mükemmelliğe erişmeleri" ve insanın varoluşunun anlamını tamama ortaya çıkarmaktır.

Bu tür eğitimlerin amacı, öğrencilerin seçim yapma ve karar verme yeteneklerini geliştirmek ve bunun yaşam boyu süren bir özellik olduğuna dikkat çekmektedir (Onur, 1995:247).

İDE Programı beş evrensel değerden söz etmektedir.

a- Sevgi

b- Hakikat

c- İç Huzur

d- Doğru Davranış

e- şiddetten Kaçınma

a- Sevgi: İDE programında, bir duyu olarak değil de kalbin bir genişlemesi olarak görülür. Sevgi tüm evreni bir arada tutan en yüce değerdir. Sevgiyle yaşamak, herkese karşı merhametli olmak demektir. Hepimiz açılabilir ve sevginin içimizden akarak dışarıya, dünyaya neşrolmasını sağlayabiliriz. Burada. Çekicilik ve hoşlanmanın çok ötesinde birşeyden bahsediyoruz: Saf, verici, bencil olmayan, koşulsuz sevgiden, biri ile diğeri arasında akan bir güçten bahsediyoruz.

b-Hakikat: Değerinin edebi olduğu ve dünyanın değişip duran bakış açısının ötesinde yer aldığı düşünülür. Hakikat zaman/mekan/yerdeki değişikliklerden etkilenmez ve idrak gücümüzün rolü de hakikati bulmaktır. Doğru sözlü insan sadece hakikati söyleyen insan olmakla kalmayıp, kalbinde ve eylemlerinde de dürüst olan, örneğin düşündükleri, söyledikleri ve yaptıkları arasında uyum olan kimsedir.

c- İç Huzur: Duyusal sistemimiz tedirgin edildiğinde, huzursuzluk ve kafa karışıklığı ortaya çıkar. Duygusal seviyede, son derece aranan bir insani değer olan iç huzurun değeri gündeme gelir. Bu bir aylıklılık hali olmayıp, duygusal bir dengelilik, bir sakinlik halidir. Duygular sakinleştirildiği takdirde, iç huzur meydana gelir ve eylemlerimiz de duygusal arzular tarafından karartılamaz.

d- Doğru Davranış: Doğru davranış eylem halindeki hakikattir. Herbert Spencer, gerçekten de "Eylem, düşünce dairesinde kök salar," demiştir. Her eylemin arkasında, duylardan birinin neden olduğu bir düşünce vardır. Ayrıca, içimizde iki güç bulunur. Biri, arzulardır ve öteki de iradedir. Arzular bizi aşağıya çeker, fakat irade de hayatta doğru seçimleri yapmaya kapasitemizi güçlendirir. Çocukların iyi alışkanlıklar oluşturmaya ve kendilerini ayakta tutma becerilerinin yanı sıra toplumsal ve ahlâki becerileri geliştirmeye ihtiyaçları vardır. Çocuklar, grup etkinlikleri ve öyküler sayesinde, doğru davranış kazanmayı, çare bulma yeteneğini, kendine güveni, iyi davranışı ve liderlik niteliğini oluşturmada deneyim edinebilmektedirler.

e- Şiddetten Kaçınma: Hemcinslerimiz olan insanlarla aramızdaki ilişkiyi de aşarak canlı ve cansız her şeyi kucaklayan evrensel bir şeydir. Çevremize karşı bir yükümlülüğümüzün olduğu anlayışından kaynaklanır. Şiddetten kaçınma, tüm hayat biçimlerine yönelik uyum ve anlayış demektir. Bunun uygulaması sadece fiziksel yönüyle kısıtlanmış olmayıp, sözleri, düşünceleri ve hareketleri de kapsar, (İnsani Değerler Eğitimi Semineri, 1996).

İnsani Değerler Eğitimi Programının Amaçları:

Beş evrensel temel değer olan Hakikat, Sevgi, İç Huzur, Doğru Davranış ve Şiddetten Kaçınmayı içselleştirmeyi amaç edinmiş, kültürel olarak uygun bir eğitim programı oluşturmaktır. Bu program doğrultusunda, tüm çocuklara çekici gelecek bir yöntem kullanmak suretiyle

çocukları eğitmektir, öğretilen değerlerin evde uygulanabilmesi amacıyla ebeveynin de işin içine girmesi teşvik edilir.

Bu program kullanılarak katılımcılarının aşağıdaki hususları belirli bir derecede farkına varmalarını sağlamak gerekir.

Sorumluluk:

- Çocuğun kendisine ve çevresine karşı olan sorumluluklarının farkına varmasını sağlamak.

- Evde, okulda ve buna bağlı olarak da uyumlu bir geleceğin oluşturulmasında kendilerine düşen görevinin farkına varmalarını sağlamak.

- İlişkide olduğu insanlarla işbirliği yapmayı öğrenmek,

- Başkalarının görüşlerine önem verilmesinin farkına varılması.

- Her şeye yönelik saygı geliştirmek, (Ebeveyne, öğretmenlere, birbirlerimize, yaşlılara, yasalara ve düzene saygı gösterilmesinin gerekliliğini öğrenilmesi).

- Diğer insanların ihtiyaçlarının farkında olmak ve duygularını anlamak.

Beceriler:

- Edinmiş oldukları bilgileri analiz etmek, sınıflandırmak, karşılaştırmak ve gerektiğinde depodan çıkarmak.

- Benzerlikler ile farkındalıkları kıyaslamak.

- Basit olan uyuşmazlıkları ve meseleleri halletmek.

- Olaylar arasında ilişki kurabilmeyi öğrenmek.

- Düşündüklerini ifade edebilmek.

- İlişkilerde karşılıklı anlaşmalara varmak.

Kişisel Gelişim:

Zihni durulaştırmayı. kasların gevşemesini ve iyi bir şekilde nefes alıp vermeyi öğrenmek,

- Basit görüntüler ile hayali manzaraları zihinde canlandırmayı öğrenmek.

- İç huzura ilişkin kavramları anlamak,

- Kanaatkar olmayı öğrenmek,

- Duyguların ismini koymak ve bunu dile getirmeyi öğrenmek.
- İlişkilerinde bağışlayıcı olmayı öğrenmek,
- Yardım etmek ve ilişkilerinde cesaret vermek ve bunun sonucunda da başkalarından aynı muameleyi görmek, (İnsani Değerler Eğitimi Semineri. 1996 :12).

İnsani Değerler Eğitiminde Kullanılan Yöntemler:

- Sessiz oturuş.
- İlgi Uyandıran İpucu,
- Grup halinde şarkı söylemek.
- Öykü anlatma.
- Grup etkinlikleri,
- Oyun oynama.

İnsani Değerler Eğitimi Programının Uyarlama Çalışmaları

İDE Programını geliştirme aşamasında: Beş ana değer üzerinde çalışılmıştır. Bunlar; Hakikat, Sevgi, tç Huzur, Doğru Davranış ve Şiddetten Kaçınma 'dır. Bu değerlere ait alt değerler oluşturulmaktadır.

Hakikat değerinin alt değeri olarak;

Evrensel sevgi,
Ulusal Bilinç,
Merak,
Ayırt etmek
Kendini Analiz Etmek
Tüm Hayata İlgi Duymak.

Sevgi değerinin alt değeri olarak;

Merhamet ve Bağlılık.
Dostluk.
Cömertlik.

İç Mutluluk. Şefkat. Hoşgörü, Doğayı sevme.

İç Huzur değerinin alt değeri olarak;

Kanaatkarlık,

Mutluluk.

Sabır,

Kendini Kontrol Altına Almak,

Kendisine ve Çevresine Saygı Duymak,

Sağlıklı Yaşam,

Yaşama Sevinci Sebatkarlık.

Doğru Davranış değerinin ali değeri olarak;

Dürüstlük.

Temizlik

Cesaret,

Görev.

Ahlâk.

İyi Davranışlar. Liderlik.

Zamanı İyi Kullanmak, Birlik.

Minnettarlık.

Şiddetten Kaçınmanın değerinin alt değeri olarak;

Başılayıcılık,
Kardeşlik,
Vatandaşlık,
Başkalarına Hizmet Etmek,
İyimserlik.

Bu alt değerlerin her biri birer oturumda verilmiştir. Her bir oturum 1 saat (60 dakika) yapılacaktır. Bu değerlere ait Türk kültürüne özgü hikayeler, şiirler, özdeyişler, atasözleri, oyunlar ve şarkılar eklenmiştir (Dılmaç. 1999: 93).

İnsani Değerler Eğitimi Programına ait bir örnek oturum aşağıda verilmiştir.

Dostluk

Amaç:

1. Grup üyeleri cömert davranışlar gösterebilmeli.
2. Ellerindekini başkalarıyla paylaşabilmeli.
3. özel günlerde arkadaşlarına armağan vermenin doğru bir davranış olduğunu ifade edebilmeli.
4. Başarılı oldukları derslerde arkadaşlarıyla bilgisini paylaşabileceğini söyleyebilmeli.
5. Çevresindeki insanlara gerektiğinde zaman ayırabileceklerini ifade edebilmeli.
6. Arkadaşlarının mutluluğu için kendi zamanlarını ayırabileceklerini ifade edebilmeli.
7. Yaşlılarla ilgilenmenin bir zaman kaybı olmadığını ifade edilebilmesi.

Kullanılan Materyaller: Defter, kalem, tahta.

Uygulama Süreci:

1. Grup U biçiminde oturur.
2. Geçen oturumdaki günün düşüncesi metne bakmadan grup üyeleri tarafından okunur.
3. Geçen oturumun kısa bir paylaşımı yapılır ve etkinliklere girilir.
4. **Eğitimsel Etkinlik:** "*Sessiz Oturuş*"

Grup yöneticisi oturumun konusuyla ilgili olan kısa metni hafif bir müzik eşliğinde okur Grup üyeleri sessiz ve gözleri kapalı şekilde yöneticinin okumuş olduğu metin doğrultusunda kendilerini o oyunun içinde dramatize ederek olayları yaşamaya çalışır. Sessiz oturuş bittikten sonra grup yöneticisi grup üyelerine ne hissettiklerini, ne yaşadıklarını sorar.

Bu oturumda grup üyelerine sessiz oturuş esnasında verilen telkinde "Kendilerini mis kokan bir çiçek bahçesinde buluyorlar. Orada bir gülün arasında onlara uzatılan bir armağan var. Bu armağanı başkalarıyla paylaşmaları isteniyor. Bu armağan bir sevgi."

5. Eğitimsel Etkinlik: "*İlgi Uyandıran İpucu*" "*Cömertlik Mutluluğun Analıdır.*"

İlgi uyandıran verilen ipucu "cömertlik mutluluğun anahtarıdır", sözünü grup yöneticisi okuyup arkasından grup üyeleri tarafından tekrarlanması istenir ve daha sonra da defterlerine yazmaları istenir.

Daha sonra sözün ne ifade ettiği sorularak gruptakilerin görüşü alınır.

6. Eğitimsel Etkinlik: "*Öykü*"

Yavru Papağan

Gruptakilere aşağıdaki öykü okunur.

Anne Papağan, süte bastırılmış ekmeği, yavrusuna yedirdikten sonra:

- Beni dinle yavrum, dedi. Yarın hayata atılacaksın. Sana şimdi nasıl konuşman gerektiğini öğreteceğim. Dinliyor musun?

- Dinliyorum, anneciğim.

- Tatlı dilli ol. Tatlı dil, yılanı bile deliğinden çıkarır.

- Boşboğaz, kalp kırıcı, alaycı müzevir, itirazcı, cahil, dedikoducu olma.

- Konuşurken gösteriş yapma.

- Ellerindekini ihtiyacı olanla paylaş.

- Tartışmaktan kaçın.

- Övünme.

- İkide birde öğüt vermeye kalkışma.

- Cömertlikten asla vazgeçme.

- Palavra alma

- Ona buna sırlarını açmaktan sakın
- Ateşi körükleyecek konulara yaklaşılmaktan kaçın.
- Saygısızlığa, laubaliliğe düşme.
- Tanıdıklarından, tanımadıklarından bahsederken saygılı ol.
- Az konuş, çok dinle.
- Konuştuğun kimseye önem ver.
- Açık, kısa konuş.
- Hiç kendinden bahsetme.
- Kimsenin sözünü kesme.
- Ne demek istediğimi anladın mı, yavrum?
- Anladım, anneciğim.

13ü öyküyle ilgili tartışma soruları sorulur, sonra da bundan ne pay çıkarabiliriz sorusu yöneltilebilir. Herkesin bu konudaki düşüncesini söylemesi teşvik edilir.

7. **Eğitimsel Etkinlik:** "*Günün Düşüncesi*"

Günün düşüncesi olarak verilen" bize karşılık beklemeden vermeyi öğret, hayatımızdaki

çok özel armağanlar olan sevgi, kahkaha ve sağlığın paha biçilmez olduğunu
bize daima hatırlat" «

mısralar grup yöneticisi tarafından okunur ve arkasından grup üyeleri tarafından tekrarlanır ve kalıcı olması içinde defterlerine yazdırılır.

Daha sonra sözün ne ifade ettiği sorularak gruptakilerin görüşleri alınır.

8. **Eğitimsel Etkinlik:** "*Ev ödevi*"

"Bir sonraki oturuma kadar çevrenizdeki arkadaşlarınıza her hangi bir şey verdiğinizde hangi duyguyu yaşıyorsunuz? Bu duygularınızı bir sonraki oturumda paylaşalım," yönergesi

verilir.

9. **Kapanış Metni:** "Bir sonraki oturumda tekrar görüşmek dileğiyle" ifadeleriyle oturum kapatılır.

KAYNAKLAR

- Başaran F, "Üniversite Eğitim Süresi İçinde Öğrencilerin Değer Tercih Sıralamalarında Değişme" **VII**
Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 22-25 Eylül 1995.
- Dılmaç. Bülent, ilköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğilimi Verilmesi Ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. Aralık 1999
- Çileli. M. Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi. V Yayınları, Ankara. 1986
- İnsani Değerler Eğitimi Seminer Programı, Karşılıksız Hizmet Vakfı, İstanbul. 1996
- Kazancı, O. Eğitim Psikolojisi, Kuram ve İlkelerden Uygulamaya, Kazancı Hukuk Yayınları No 67, Ankara. 1989.
- Kaya. M. Kişilik Özelliklerinin Ahlak Yargısı Üzerindeki Etkisi. Marmara Üniversitesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4,1997.
- Kuçaridi. J Felsefi Açıdan Eğitim ve Türkiye'de Eğitim, İstanbul. 17-18 Kasım, 1995
- Kulaksızoğlu. A. Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul. 1997
- Onur. Bekir Ergeni Anlamak, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.